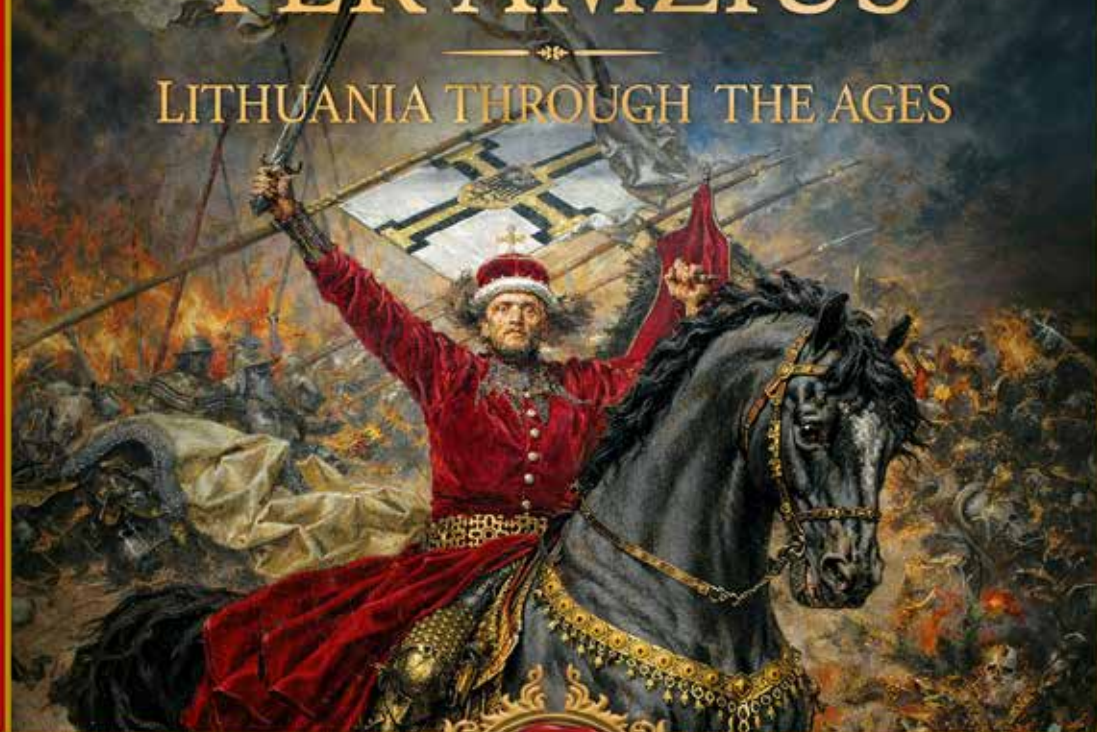

LIETUVA PER AMŽIUS

LITHUANIA THROUGH THE AGES

Adolfas Šapoka

óbuolys.

Adolfas Šapoka

LIETUVA PER AMŽIUS

LITHUANIA THROUGH THE AGES

TURINYS

ĮŽANGA / 7

INTRODUCTION / 10

I DALIS

LIETUVA. KRAŠTAS IR TAUTA / 15

LITHUANIA THROUGH THE AGES / 79

II DALIS

LIETUVA IKI VYTAUTO / 141

VYTAUTO VIETA MŪSŲ ISTORIJOJE / 155

LIETUVA IR LENKIJA JOGAILOS LAIKAIS / 191

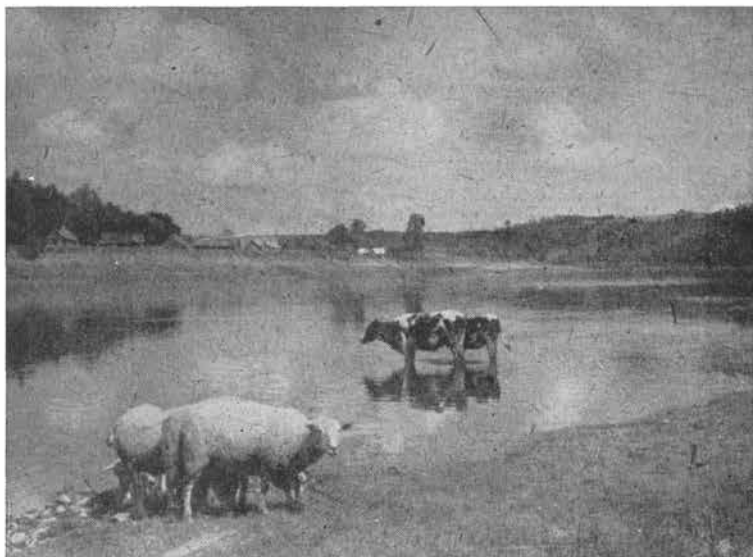
KULTŪRINIAI LIETUVIŲ LENKŲ SANTYKIAI
JOGAILOS LAIKAIS / 281

GEGUŽĖS 3 D. KONSTITUCIJA IR LIETUVA / 305

BAJORIŠKOJI „DEMOKRATIJA“ / 387

LIETUVOS KAIMO IR DVARO SANTYKIAI
XVIII A. ANTROJE PUSĖJE / 477

PART II SUMMARIES / 523

Prie vandens

2. KULTŪRGEOGRAFINĖ CHARAKTERISTIKA

Gyventojai. Lietuvos valstybės teritorijoje 1938 metais buvo 2.550.000 gyventojų. Iš jų 150.000 gyveno 1939 kovo 28 d. nuo Lietuvos atplėstame Klaipėdos krašte. 1939 m. spalio mėn. 10 dienos su SSSR sutartimi atgavus Lietuvai Vilniaus miestą ir jo sritį, Lietuvos valstybės plotas padidėjo 6.880 km². ir maždaug 650.000 gyventojų. Viename km². gyveno 48,4 gyv.

1938 m. Lietuvos valstybės 2.550.000 gyventojų tarpe lietuvių buvo 81%, žydų 7%, vokiečių 4%, lenkų 3%, rusų ir gudų 2,3%, kitų tautybių 2,7 %. Prijungimas Vilniaus ir Vilniaus srities šį vaizdą buvo kiek pakeitęs. Buvo pašokęs procentas lenkiškai kalbančių ir gudų. Praūžusio karo audra gyventojų sąstatą vėl kiek bus pakeitusi.

Lietuvos gyventojų prieauglis 1938 ir jiems artimais metais buvo 1,24%, taigi vienas iš didžiausių visoje Europoje. Gyventojų tarp 15—30 metų amžiaus buvo 31%, atseit pats didžiausias procentas pasauly. Tą patį tenka pasakyti ir apie gyventojus daugiau kaip 65 metų amžiaus. Lietuvos valstybės gyventojų pasiskirstymas religijomis 1938 m. taip atrodė: Romos katalikų 85%, izraelitų 7%, ortodoksų (pravoslavų) 2,3%, protestantų 4,2%, kitų 1,5%.

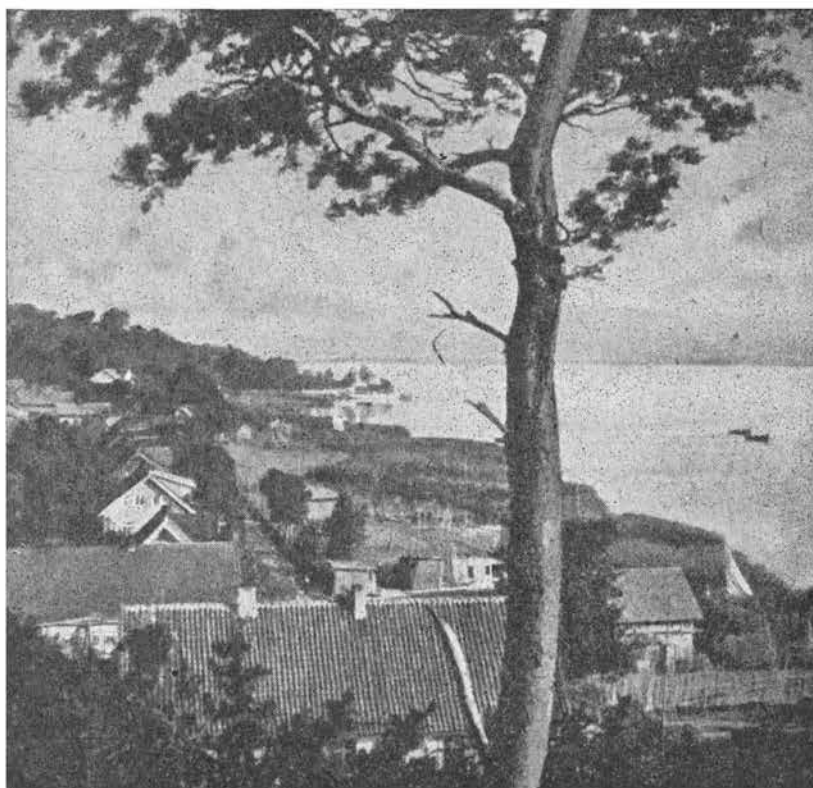
Kaimų ir miestų gyvenimas. Lietuvos gyventojų 79% gyveno kaimuose ir tik 21% miestuose. Miestiečių procentas nepriklausomos valstybės gyvenimo pradžioje buvo dar mažesnis. 1923 m. jis siekė tik 15%.

Kaimų gyventojai daugiausia verčiasi žemės ūkiu ir tik labai nežymia dalis verčiasi kitais verslais, amatais, smulkiąja pramone ar prekyba. Ne taip senai dauguma kaimiečių gyveno įvairaus tipo sodžiuose. Daugiausia buvo paplitę gatviniai sodžiai (Strassendorf), Lietuvoje išigalėję po Zigmunto Augusto († 1572) prarastos žemės reformos, įvedusios taip pat žemės vienetus valakus = 16–20 ha. ir trilaukę žemės apdirbimo sistemą. Iš kitokio tipo sodžių buvo paplitę dar kupetiniai sodžiai (Haufendorf) ir maži beformiai sodžiukai (Weiler), be to viensėdžiai, palivarkai ir dvarai.

Panaikinus Lietuvoje baudžiavą (1861), greit prasidėjo sodžių skirstymo į vienkiemius pirmas periodas. Tai įvyko laisvo apsisprendimo arba taip vadinamos komasacijos būdu. Šis periodas palietė Sūduva, dalį Biržų-Pasvalio rajono ir kiek pasireiškė Ašmenos apskrity. Daug didesnę impulsą skirstyti kaimams į vienkiemius davė vadinamoji Stolyfino 1905 metų žemės reforma. Kaimų skirstymasis pagal šią reformą vyko pamažu nuo 1907 metų iki 1914 m. karo pradžios. Tačiau ir po šios žemės reformos dar didesnė Lietuvos gyventojų dalis gyveno sodžiuose. Juos beveik visai sulikvidavo Nepriklausomos Lietuvos žemės reforma. Neišdalytų sodžių Lietuvoje paliko labai nedaug, tiesiog kaip kokie relikviniai palaikai. Dabar visur Lietuvos landšafte domi-

Sesės lietuvaitės — klaipėdietė ir aukštaitė

Juodkrantė

nuoja vienkiemiai. Svarbiausias pagrindas perėjimui iš sodžių į vienkiemius buvo rėžių ir trilaukės žemės dirbimo sistemos panaikinimas. Šis procesas Lietuvoje vyko labai greitu tempu ir dideliu mastu, todėl ir negalėjo būti labai tikslus, racionalus ir pakankamai valstybės remiamas. Ūkininkai turėjo ypatingai daug vargo keldamiesi į vienkiemius ir ten įsikurdami, nes neturėjo pakankamai lėšų naujoms troboms statyti ir savo ūkį perorganizuoti naujais pagrindais. Tačiau kiekvienas ūkininkas nepaprastai džiaugiasi savo vienkiemių, nes ekonomiškai vienkiemis žymiai geriau apsimoka, ir todėl ūkininkas niekuomet nesutiks grįžti į senovinį sodžių.

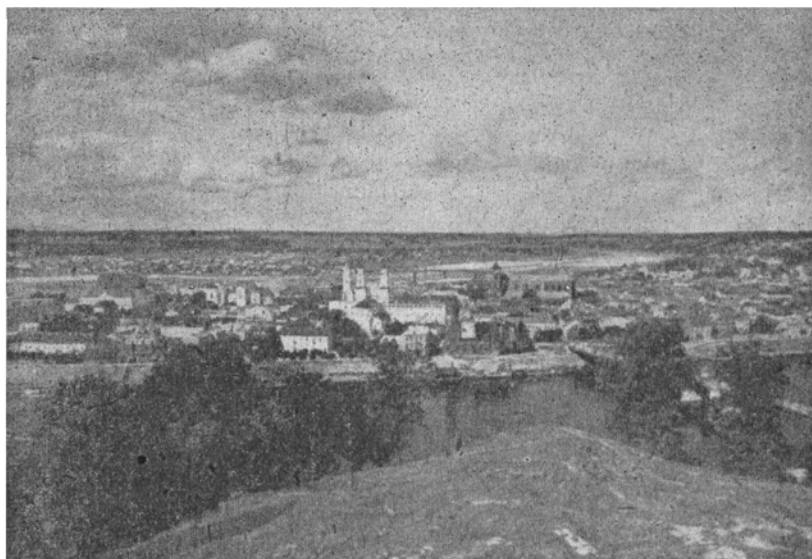
Sodžių skirstymu į vienkiemius atliktas epochinis darbas — pakeistas Lietuvos civilizacinio landšafto vaizdas, Lietuvos ūkininkas pastatytas į naujas žemės ūkio kultūrines ir socialines sąlygas.

Miestai. Lietuvoje nežymūs. Miestais laikomos tos gyvenamos vietovės, kurios turi daugiau kaip du tūkstančių gyventojų, kur yra prekyvietės, administracijos centrai. Pereinamoji forma tarp kaimo ir miestelio yra bažnytkaimis. Bažnytkaimis yra didesnis kaimas arba kelių kaimų junginys, tačiau jame yra bažnyčia, dažnai prekyvietė, keletas krautuvių, valsčiaus centras, mokykla, vienas kitas amatininkas ir kt...

Miestai Lietuvoje dažniausia yra gavę pradžią iš didesnių dvarų, pilių, susisiekimo mazgų. Didelė jų dauguma yra paupiuose ant terasų. Labai mėgstama vieta yra dviejų upių santakos. Tas parodo, kad tokie miestai yra išaugę iš apsaugos centrų.

Iš didesniųjų miestų pirmiausia paminėtinas **Vilnius**, turįs 208.000 gyventojų. Tai vienas iš seniausių Lietuvos miestų, įsikūręs Neries ir Vilnelės upių santakoje, o vėliau išsiplėtęs plačiau. Jau nuo seniausių laikų Vilnius buvo viso krašto sostinė. Jis garsus gražiomis bažnyčiomis, kurių ne viena yra tikras meno šedevras, ir kitais senobiniais pastatais. Iš architektūrinių kūrinių žymėtini: Katedra, Šv. Petro ir Povilo, Šv. Onos, Sv. Jono, Šv. Terėsės bažnyčios, universitetas, rotušė ir kiti pastatai.

Vilnius XIV—XVIII šimtmetų buvo pats svarbiausias miestas Rytų Europoje ir jam savo reikšmę teprilygo Maskva, Krokuva, D. Naugaras. Rusijos ir Lenkijos okupacijų metu tačiau jis buvo virtęs tik pa-

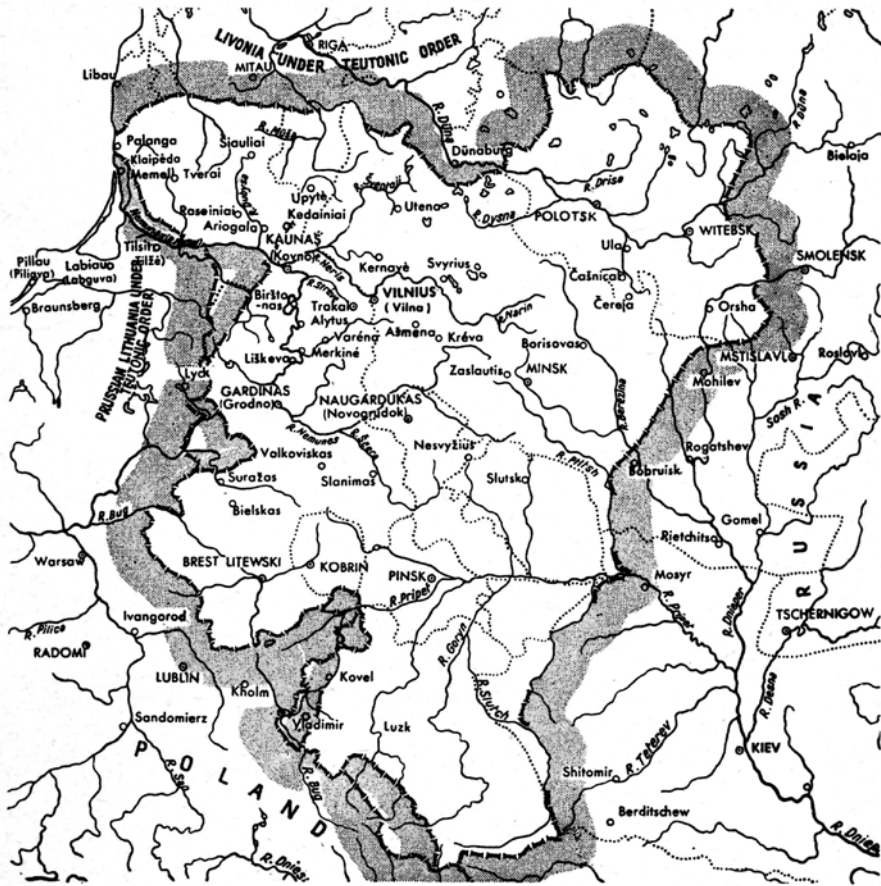
Kauno senamiestis

STRUGGLES WITH THE TEUTONIC ORDER AND GROWTH OF THE LITHUANIAN STATE

Struggles with the Teutonic Order and Growth of the Lithuanian State. The Teutonic Order which had vowed to fight the enemies of Christ in Palestine, again used Christian slogans when they decided to expand their territory on the shores of the Baltic Sea. Owing to the German political and social relations of those times, the Order received willing support from all Europe against the peaceful people whom they dubbed the „Saracens of the North“. Reacting upon their calls for help, not only numerous adventurous knights but even kings and princes with their armies arrived to fight for the Order's cause. But this formidable military enterprise failed. Not only did the Teutonic Order not succeed in conquering the whole of the Lithuanian country, but they were not even able to annex that small part of it which lay between the Prussian possessions of the Knights and their Livonian colony.

8. *Weinreich von Knippenrode*
Grand Master of the Teutonic Order
(1351—1382)

9. *The Frontiers of Lithuania under Grand Duke Gediminas
(1316—1341)*

The Struggle between the Lithuanians and the Order continued for one hundred and fifty years. In Lithuanian history, this is an epoch of heroism, critical moments and glorious victories. The Order proclaimed that they were fighting for the Christian world, and after every failure, the alarm was raised in the western countries that the pagan Lithuanians were a threat to all the Christians in Eastern Europe, and that, if they were not stopped, they would over-run the whole European continent. After

such misrepresentations of facts, new crowds of adventurers and knights, who naively believed that they would save their souls by their prowess, arrived, not only from Germany but even from France and England. But to the Lithuanians, this meant a struggle for their liberty, culture, and religion. This is why they displayed such an amazing power of resistance and not only succeeded in keeping the Order out of their territory, but even managed to expand their eastern boundaries, taking advantage of the disorder in the Russian provinces. Thus, up to the beginning of the XVth century, the Lithuanian frontier in the east passed not far from Moscow and the southern frontier reached the shores of the Black Sea. Lithuania became the greatest and most powerful East European state. It is true that this State was not centralized, but rather a union of half independent principalities or duchies, but its head was the Lithuanian ruler. No vital changes were made in the system of government of the conquered Russian provinces; often the original rulers were allowed to remain as vassals of the Lithuanian over-lords. Lithuania derived great material profit as well as military reinforcements from these territories for her struggle against the Teutonic Order.

10. *The Seal of Grand Duke Keistutis*
(1345—1382)

RELATIONS WITH WESTERN EUROPE AND CONVERSION TO CHRISTIANITY

Relations with Western Europe and Conversion to Christianity. The Lithuanians were heathens up to the XIVth century. They worshipped the mysterious powers of nature and believed in sacrificing to them. Meanwhile all the neighbouring countries had already embraced the Christian religion. The Russians living within and beyond the Lithuanian borders professed the Orthodox religion and were influenced by the culture of the Byzantine Empire.

Western Christianity—the Roman Catholic Church—was represented by the German Order, the old enemy of Lithuania, and the Poles. A considerable part of the population of the Lithuanian Grand-Duchy (as the Lithuanian State was known in the XIVth and XVth centuries) consisted of the followers of the Eastern Church, but the Lithuanians were not impressed by the rigid eastern culture: they always felt drawn towards the dynamic West. To share this longed-for western culture, they had to take Christianity into the bargain, for no cultural intercourse could exist between Christians and heathens. The Lithuanian statesmen had often thought of this idea, but there had always been one grave obstacle: the policy of the German Order according to which there was only one way to become Christian, namely, to submit to their rule. Officially claiming to be servants of the Church, they really aimed at political ends: to keep Lithuania blocked economically and culturally. Controlling the natural outlets of Lithuania to the sea—the mouths of the Nemunas and Dauguva rivers as well as the land routes to the western world, the Order made all communication with Western Europe well-nigh impossible. Considering Lithuanian affairs their own particular business, the Order did not even allow any missionaries to enter the country. No wonder that the Lithuanians clung to their heathen religion for such a long time. When they at last became converted to the tenets of the Western Church, it was not through the efforts of the German Order, which had called them the greatest enemies of Christendom, but through the Poles who so far had hardly ever caused them trouble.

LIETUVA IKI VYTAUTO

Lietuvių tautos kilmė. Jos atsiradimas dabar gyvenamose vietose. Pirmieji politiniai junginiai. Naujas priešas ir bendros lietuvių valstybės sudarymas. Mindaugas, Gediminas. Ekspansija į rytus ir naujas Gedimino metodas kovose su Ordinu. Algirdo–Kęstučio laikai. Kultūrinė Lietuvos padėtis bei lietuvių religija.

Lyginamojo kalbų mokslo duomenimis, lietuvių giminės tautos priskiriamos prie indoeuropiečių tautų šeimos, arijų šakos. Be to, žodynas rodo, kad lietuvių, latvių, jau išnykusių prūsų, kuršių ir jotvingių kadaise kalbėta viena kalba ir sudaryta vienas etnografinis vienetas. Nežiūrint daugybės teorijų, indoeuropiečių protėvynė lig šiol dar nežinoma. Taip pat niekam lig šiol nepasisekė visai įtikinamai išaiškinti, iš kur, kada ir kokiais keliais į dabar gyvenamas vietas atsikraustė lietuviškosios tautos.

Iš senovės rašytojų pirmasis aiškiai suminėjęs lietuvių giminės tautų gyvenamus kraštus yra I amžiaus Romos istorikas Tacitas. Pasak jo, čia tada gyvenę „aisčių tautos“ (*Aestiorum gentes*)¹. IV a. tuose pat kraštuose gyvenusius aisčius mini gotų istorikas Jornandis², o iš V a. yra žinomas ostgotų karaliaus Teodoriko I aisčiams rašytas laiškas, kurį mums paliko Teodoriko sekretorius Cassiodorus³. Be kitų autorių, IX a. apie aisčius daug žinių suteikia Anglijos

¹ Klim., 18 p.

² Mierz., I, 7 p.

³ Ten pat, 33 p.

karalius Alfredas D. (871–901), kuris versdamas ispano Orossiuso knygą „Historiarum liber VII adversus paganos“ pridėjo žinių apie Baltijos jūrų pakraščių tautas, tarp kitko ir apie aisčius. Tas žinias jis sako gavęs iš kažkokio jūrininko Wulfstano, kuris tuose kraštuose lankęsis. Istoriografijoje tos žinios ir žinomos kaip Wulfstano pasakojimai¹. Tai yra vienas paskutiniųjų šaltinių, kurie rodo kraštuose nuo Vyslos į rytus gyvenančius aisčius (*aesti*). Vėlesniais laikais pasitaiko šaltinių, kurie tuose kraštuose jau rodo gyvenus mums žinomas lietuvių giminės tautas. Dažniau pradedami minėti prūsai, kuršiai ir lietuviai. Bet nei istorijos šaltiniai, nei archeologijos duomenys nerodo tuose kraštuose buvus tais laikais tautų kraustymosi, todėl visi mokslininkai sutinka, kad aisčiai ir buvo tos minimos lietuvių tautos. Tik lig šiol dar galutinai nesusitarta, ar *aesti* yra etnografiškas vardas ar geografiškas, kaip manė daugybė senesnių mokslininkų (pvz., Mierzyński), ir reiškia „rytų žmonės“, – „Leute des Ostens“. Mūsų kalbininkai Kaz. Jaunius ir Kaz. Būga jį išveda iš žodžio „Aistuva“, kuris kadaise reiškęs pakraštinę žemę ir buvęs lietuviškų tautų protėvynė².

Pagal vėlesnių laikų šaltinius, Baltijos pakraštyje tarp Vyslos ir Nemuno gyventa didelės prūsų tautos; toliau į rytus maždaug iki Dauguvos žiočių su dabartinės Žemaitijos šiaure – kuršių; Dauguvos vidurupy latvių (žemgalių, latgalių ir sėlių); dabartinės Lietuvos pietuose, pietinėje Suvalkijos dalyje, iki pat Mozūrų ežerų, apie Gardiną ir žemyn nuo jo Nemuno kairiajam, iš dalies ir dešiniajam krante gyventa jotvingių; tarp tų visų tautų, pačiame centre gyventa lietuvių – aukštaičių ir žemaičių.

¹ Scr. r. Prus., I, 732–735 p. Mierz., I, 34–36 p.

² Klim., 21 p.

Skaitykite likusius
511 iš **528** puslapių,
įsigiję šią knygą

www.obuolys.lt

KITI KNYGŲ FORMATAI:

klausykla.lt

**Audio
knyga**

**Elektroninė
knyga**

Įtraukianti kelionė per Lietuvos istoriją – ši knyga sujungia vieno svarbiausių šalies istorikų Adolfo Šapokos reikšmingiausius mažesnius darbus, anksčiau publikuotus atskirai ar išsibarsčiusius įvairiuose leidiniuose. Nuo lietuvių tautos ištakų ir viduramžių valstybės iškilimo iki jos vietos Europoje ir vėlesnių istorinių transformacijų – leidinys pateikia ir aiškų įvadą, ir gilesnį istorinį žvilgsnį.

Sujungiant autentiškus tekstus su platesne istorine analize, knygoje atskleidžiami ne tik pagrindiniai įvykiai, formavę Lietuvą, bet ir idėjos bei interpretacijos, nulėmusios istorinį pasakojimą apie ją. 2026 metais minint 120-ąsias Adolfo Šapokos gimimo metines, šis leidinys yra vienas iš skirtų priminti jo indėlį į Lietuvos istorijos tyrimus ir jos istorinės savimonės puoselėjimą.

Parašyta aiškiai ir tiksliai, ši knyga yra ir prieinamas įvadas naujam skaitytojui, ir vertingas šaltinis tiems, kurie siekia giliau pažinti Lietuvos praeitį.

**ĮTRAUKIANČI KELIONĖ PER LIETUVOS ISTORIJĄ:
NUO LIETUVIŲ TAUTOS IŠTAKŲ IR VIDURAMŽIŲ VALSTYBĖS
IŠKILIMO IKI JOS VIETOS EUROPOS ŽEMĖLAPYJE.**

**Skaityk.
Komentuok.
Sek.**
inktrase.obuolys.lt

SKAITANTIS ŽMOGUS YRA GRAŽUS

Vielių je paraukio deulės šaro Matulos paraukio? Žalgis mūša! (1878)